

STATUSNI I STRATEŠKI PROBLEMI NAŠIH ARHIVA U NASTALIM DRUŠTVENIM I EKONOMSKIM USLOVIMA

STANJE ARHIVA

“ **Samo napisan događaj živi i pošto se završio**” napisao je nobelovac Ivo Andrić, koji ovom svojom rečenicom samo potvrđuje da saznanja iz prošlosti, utemeljena na arhivskim dokumentima, omogućavaju razumevanje sadašnjosti i kreiranje budućnosti.

Zbog toga savremeni svet, uređene zemlje, institucije arhiva svrstavaju u sam vrh ne samo kulturne nego i državne strategije pošto je pitanje arhiva pitanje državnog i nacionalnog dostojanstva.

Ideja o zaštiti dokumenata, nastalih radom državnih organa kod nas se javila polovinom XIX veka. Od ideje do realizacije prošlo je punih pola veka jer je na samoj prekretnici vekova 1900. godine počela je sa radom prva Državna arhiva u Beogradu. Osnovana je po uzoru na arhivsku organizaciju Francuske, koja je u to vreme već obeležavala stogodišnjicu svoga rada.

Međutim, sama zgrada arhiva Srbije, sagrađena 28 godina posle osnivanja prvog Državnog arhiva, zbog svoje lepote i monumentalnosti, svedoči da je Kraljevina Jugoslavija imala veoma ozbiljne namere da organizuje arhivsku službu u zemlji. Do toga ipak, nije došlo, mada je u tom periodu, 1926, osnovan današnji Arhiv Vojvodine i neki drugi arhivi na bivšim jugoslovenskim prostorima

U posleratnom periodu, u vreme stvaranja i izgradnje nove socijalističke Jugoslavije, ustrojena je arhivska služba na području cele zemlje. Osnovan je Državni arhiv FNRJ, republički arhivi, pokrajinski, gradski, međuopštinski kao i arhivi pojedinih državnih ustanova i institucija. To je uticalo na stvaranje osnova za razvoj jednoobrazne arhivske službe Jugoslavije. Ona nije u potpunosti zaživela, ali za koordinaciju rada između arhiva postojao je Glavni arhivski savet

Jugoslavije kao i republički arhivski saveti, koji su koordinirajući rad u arhivima donosili Uputstva i Preporuke, i druge smernice za stručne poslove. Većina arhiva u zemlji je poštovala stručna uputstva, pa se donekle uspostavila i jednoobraznost rada, ili ukoliko je dolazilo do odstupanja, imao se uvid u rad arhiva koji ih nisu u potpunosti poštovali. Česti zajednički stručni sastanci, kongresi arhivskih radnika Jugoslavije seminari, savetovanja i drugi vidovi saradnje koristili su za razmenu iskustava na zajedničkim arhivističkim poslovima.

Tanušnu nit jednoobraznog razvoja arhivske službe Jugoslavije prekinule su nesrećne 90. godine XX veka koje su unazadile arhivsku službu zemlje Srbije, otrgle je iz međunarodnih arhivskih asocijacija i vratile je za nekoliko decenija unazad. Na početku XXI veka ona se ponovo našla na početku svoga razvojnog puta.

Danas ona radi uglavnom, koristeći stručna iskustva iz 80- tih godina prošlog veka, mada se poslednjih godina čine naponi da se osavremeni rad u arhivima i uspostave pokidane veze sa arhivima u okruženju, Evropi i svetu.

Nasleđena organizacija arhivske službe donekle je izmenjena usvajanjem Zakona o utvrđivanju određenih nadležnosti autonomne pokrajine, poznatijeg kao “Omnibus”, juna 2002. godine, kojim je Arhivu Vojvodine vraćena matičnost.

Ta Ta činjenica omogućila je obnovu DARV-a, koje u okviru svojih statutarhik mogućnosti radi na osavremenjavanju stručnog rada kao i na povezivanju sa strukovnim udruženjima u okruženju. Krajem 2006. godine, zajedno sa Arhivom Vojvodine, organizovano je dvodnevno međunarodno savetovanje u Novom Sadu na kojem su razmenjena iskustva na sređivanju

arhivskih fondova iz oblasti pravosuđa. Na istom savetovanju predstavljeni su prvi put kod nas, dva stručna arhivska standarda, koji se u svetskoj arhivistici primenjuju više od 10 godina. Prvi je ISAD (G), Opšti međunarodni standard za opis arhivske građe, drugi ISAAR(CPF), Međunarodni standard arhivskog normativnog zapisa za pravna, fizička lica i porodice. Međutim, koliko je autoru ovih redova poznato, oni se veoma slabo primenjuju u našim arhivima. Izuzetak je samo arhiv grada Beograda i možda još po neki arhivi.

Matična služba arhiva Vojvodine napravila je još jedan korak napred. Posle uspešnih diskusija i razmene iskustava, izdala je Uputstvo za izradu analitičkog inventara u elektronskom obliku. Na njemu treba uraditi još neke izmene, ali ono je primenljivo i koristi ga veći broj vojvođanskih arhiva.

Veliki problem srpske arhivistike predstavlja nedostatak obrazovnih institucija za školovanje arhivskog kadra.

U većini arhiva dolazi do smene generacija, odlaze iskusni arhivski radnici koje zamenjuju neobučene mlade kolege. Arhivske ustanove prepuštene su same sebi da osposobljavaju i obučavaju nove radnike. Neki arhivi nisu u mogućnosti da obave taj posao zbog nedostatka starog stručnog kadra. Posledice takvog stanja veoma su приметne kod pojedinih arhiva, jer se zapostavlja osnovna stručna delatnost u odnosu na sporedne kao što su izložbena delatnost, izdavaštvo, sređivanje registratura van arhiva, ili se radi veoma malo.

Pored stručnih arhivi nailaze i na velike probleme po pitanju statusa. U Srbiji, sem matičnih arhiva Srbije i Vojvodine, i gradskih arhiva, sa jasno naznačenim osnivačima, u drugim arhivima ne postoji akt o osnivanju arhiva, ili je on zastareo i neodgovara promenama nastlim posle 2000 godine. Koliko je status arhiva nejasan i nedefinisan najbolje nam govori rešenje Ministarstva kulture i javnog informisanja od 27.12. 2002. godine kada je odlučeno da svi regionalni arhivi, koji su se do tada jednoobrazno finansirali preko Ministarstva kulture pređu na budžet opština. Taj potez vlade Srbije bio je dodatni šamar za arhivsku službu, jer mnoge opštine nisu bile spremne da prihvate još jednu neprofitabilnu kulturnu ustanovu. Iako se arhivska služba donekle konsolidovala u mnogim arhivima posledice ovakvog finansiranja osećaju se i danas. Svaka arhivska ustanova, u ovim nestatusnim uslovima dovija se kako najbolje zna i ume, a zavisi uglavnom od rukovodstva opštine ili grada koji je finansira i sposobnosti rukovodioca da obezbedi sredstva kako za plate tako i za opremu. Kao primer navela bih poslednju Uredbu Vlade Srbije o izmenama i dopunama Uredbe o koeficijentima za obračun i isplatu plata zaposlenih u javnim službama koju je vlada donela 23. maja ove godine, a koja se ni danas ne primenjuje u velikom broju arhiva, kao da ne obvezuje finansijere da je poštoju. Zbog nerešenog osnivačkog statusa arhivi nemaju instrumente za primenu Uredbe mimo volje i želje finansijera. Slično je i sa naplatom zaostalih dugova od opština koje finansiraju programske aktivnosti i delimično materijalne troškove. Sve se svodi na sposobnost direktora da naplati dugove. Ukoliko uspe, dobro je ukoliko ne uspe, opet je dobro. Niti ih ko proziva niti zamera što ne ispunjavaju svoju zakonsku obavezu prema arhivima.

Zbog toga možemo zaključiti da država mora rešiti status arhiva i obaveze osnivača jer oni ne smeju biti prepušteni ničijoj pojedinačnoj volji. Pri određivanju statusa arhiva država mora da potvrdi njihov značaj i sagleda mogućnost da arhivi ne ostanu samo ustanove kulture nego da postanu i državni organi. Naša je želja da ih finansira država i da se ona o njima brine, ali uz jasno definisan status.

Pored statusnih arhivi u Srbiji imaju i strateške probleme jer nemaju viziju razvoja, osmišljenu stručnu politiku i zajednički razvojni put.

Za strateški razvoj neophodno je sačiniti Projekat strategije razvoja arhivske delatnosti Srbije u kojem bi se na osnovu detaljne analize stanja definisali prioriteti razvoja iza kojih bi stajala država kao garant. To je neophodno, jer se pri izradi strategije moraju poštovati i u nju ugraditi evropski i

svetski propisi iz oblasti arhivistike, koji će omogućiti primenu najnovijih dostignuća u toj oblasti i pristup finansijskim fondovima.

Predlog Zakona o arhivskoj građi i arhivima predviđa regulisanje statusa arhiva, i mnoga druga važna stručna rešenja, i mi se nadamo da će na jednoj od sledećih skupštinskih zasedanja republičkog parlamenta biti usvojen i ovaj zakon

Rešavanje stručnih, statusnih i strateških problema naše arhivske službe omogućice da što pre postanemo ono što stvarno i jesmo, sastavni deo evropske i svetske kulturne baštine.

Nada Boroš